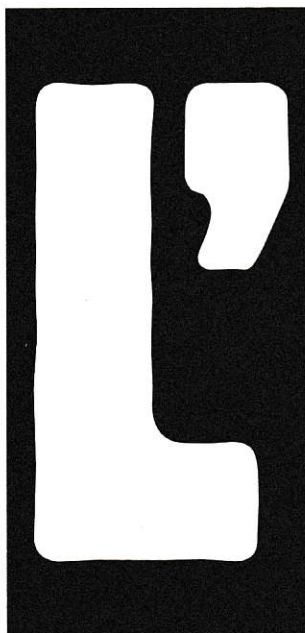

Núria Grau Quiroga

ADOPCIONISME:

Qüestió religiosa o política?

Les relacions entre l'Església hispànica i l'Església romana no havien estat mai excessivament estretes, però potser mai tampoc havien tingut una dissensió tan important com la provocada per la qüestió de l'adopcionisme. El conflicte adopcionista és un exemple de com una controvèrsia religiosa esdevé una qüestió de gran magnitud quan està recolzada per raons polítiques.¹ La disputa cal situar-la a finals del segle VIII, en un moment en què la major part de l'Església hispànica pervivia en territori dominat pels musulmans i Carlemany començava a interessar-se per aquest territori.

Per resumir els fets cal dir que, a principis de la dècada dels 80 del segle VIII, Wilchar de Sens envià Egila com a bisbe a la Península per a predicar la fe ortodoxa, però aquest es desvià de l'ortodoxia i s'uní a un tal Migeci. El metropolità de Toledo convocà un concili l'any 784 a Sevilla per condemnar aquesta tendència. Justament la professió de fe d'aquest concili fou el que inicià el conflicte adopcionista, posat que s'hi sostenia que Crist era fill adoptiu de Déu en la seva humanitat i no ho era en la seva divinitat. La paraula *adopció* és la clau de la disputa religiosa, perquè era un terme conegut per l'Església hispànica de tradició visigoda, però insòlit en l'Església de tradició romana.² Aquesta paraula és l'única considerada heterodoxa pels adversaris d'Elipand.

Els primers detractors van sortir de l'Església asturiana. Foren Beat de Liébana i Eteri d'Osma, els quals van recriminar a Elipand que usés la paraula *adopció*. Però quan Fèlix, bisbe d'Urgell, s'uní a la posició sostinguda per Elipand, els eclesiàstics de més enllà dels Pirineus es van escandalitzar i van començar una lluita teològica inflexible contra els qui mantenien l'adopcionisme, a la qual Elipand i Fèlix van respondre amb una resistència incommovible.³

A conseqüència de l'escàndol, el tema fou tractat en el concili de Ratisbona (792), al qual fou conduït Fèlix d'Urgell, i es condemnà la doctrina adopcionista. Allí, Fèlix va abjurar i després fou traslladat a Roma en presència del papa Adrià I, on hagué de tornar-ho a fer. Finalment retornà a l'Urgell, però en lloc de quedar-se a la seva seu entrà en territori musulmà. Després d'això, Elipand demanà a Carlemany que fes d'àrbitre en la disputa, i el tema fou tractat en el concili de Frankfurt de 794. La conseqüència fou que la doctrina adopcionista va ser condemnada per tota l'Església occidental. A partir d'aquest moment sembla que l'Església carolíngia seguí una sèrie de mesures per tal d'acabar amb l'adopcionisme: les cartes d'Alcuí a Elipand i a Fèlix; l'enviament de Teodulf d'Orleans i Leidrat de Lió a la Septimània per veure directament la situació que s'hi vivia; el concili de Roma de 798 reunit pel papa Lleó III; la campanya d'Alcuí sobre els monjos de la Narbonense; i les obres antiadopcionistas d'Alcuí i de Paulí d'Aquilea.

Leidrat, en un viatge fins a Urgell, va convèncer Fèlix per a què anés a la cort a participar en una controvèrsia amb Alcuí davant una assemblea episcopal. El resultat d'aquesta controvèrsia d'Aquisgrà de 799 fou la nova abjuració de Fèlix i la seva reclusió a Lió sota el control de Leidrat. Això significà el triomf més gran dels anti-adopcionistas perquè després de la mort d'Elipand de Toledo i de Fèlix l'adopcionisme desaparegué.

Aquest seria a grans trets el desenvolupament del problema, i ja d'entrada cal dir que encara hi ha plantejats molts interrogants que els historiadors no han resolt. En primer lloc, cal citar la qüestió de la paternitat de la doctrina, atribuïda per alguns a Elipand i per altres a Fèlix. Això no tindria més rellevància si no fos pel fet que adjudicar l'autoria a l'un o a l'altre comporta dues interpretacions diferents per explicar els motius que originaren la doctrina.

Aquest treball ha estat realitzat amb l'ajut d'una beca atorgada pel Ministeri d'Educació i Ciència.

Així, Abadal, que opina que el pare és Elipand, entén que l'adopcionisme està basat en la llarga tradició cristològica hispànica i que Elipand reaccionà amb contundència al primer atac de Beat de Lièbana per considerar-ho una falta de respecte doctrinal a la jerarquia del metropolità, a l'interpretar que l'atac es dirigeix contra la jurisdicció toledana. Això també explicaria la seva reacció davant la intromissió de l'Església franca un cop Fèlix s'uní a la controvèrsia, després que Elipand busqués el seu suport.

En canvi, Riu considera que la doctrina adopcionista, de la qual Fèlix en seria l'autor, està motivada per la necessitat d'explicar als musulmans el dogma trinitari. Es tractaria doncs, d'omplir un buit en les necessitats apològiques dels monjos del Pirineu que es dedicaven a predicar. Però aquesta interpretació presenta un problema: no es planteja el fons de la qüestió. Com s'ha dit, la discussió teològica es refereix exclusivament al fet de considerar Crist fill *adoptiu* de Déu pel que fa a la carn. És, doncs, una qüestió de terminologia.⁴ Ara bé, la pregunta fonamental és per què aquesta qüestió va mobilitzar tota l'Església franca.

Crec que Abadal encerta el camí quan diu que, en realitat, és una qüestió política la que es debatia en aquell moment. Carlemany havia ja integrat l'Església de la Septimània a l'Església franca i el seu objectiu de dominar el nord-est de la Península havia de dur també al domini d'aquesta província eclesiàstica. Per això, quan Fèlix, bisbe d'Urgell, s'uní a Elipand en la controvèrsia, s'inflamà la reacció carolíngia.

Un altre punt fonamental per entendre el desenvolupament del problema és saber qui nomena Fèlix bisbe d'Urgell i qui va ser el seu metropolità, tenint en compte que a finals del segle VIII ja no hi havia bisbe a Tarragona. Sobre això, hi ha una altra discrepància important. Abadal opina que la diòcesi urgellenca encara estava lligada a Toledo i en canvi Riu diu que Fèlix fou elevat al bisbat d'Urgell per part dels francs cap a 782 o 783, tot i que no aporta cap font que ho confirmi. Tant si l'Urgell era encara una diòcesi sota la jurisdicció hispànica com si era ja sota la narbonesa, es pot aplicar el punt de vista d'Abadal segons el qual l'adopcionisme és la reacció de l'Església visigodomossàrab contra l'atac carolíngi, que amenaçava de reduir el seu territori d'obediència. Perquè cal recordar que Fèlix era el bisbe d'un territori dominat pels carolíngis i el que intentava l'Església franca era que Fèlix es desfés dels lligams amb Toledo per passar a integrar-se, amb la seva diòcesi, a la seva jurisdicció. Ara bé, el que sí que varia és la situació de Fèlix, perquè és fàcil comprendre la seva posició si estava lligat a Toledo però no tant si fou elevat a l'episcopat pels francs.

Hi ha encara alguns motius més, a part dels que Abadal presenta, per pensar que es tracta d'una qüestió política, per exemple, el mateix desencadenant del problema. Crec que l'enviament d'Egila, nomenat bisbe sense seu per un arquebisbe de la Borgonya per tal que prediqui a la Península, és ja una clara ingerència de l'Església franca en els afers de la hispànica, la qual estava clarament organitzada tot i trobar-se sota domini musulmà. McWilliam relaciona aquesta intromissió amb la reforma de l'Església, que es duu a terme en aquests moments, impulsada per Carlemany i per Alcuí. En aquest sentit s'enviaria Egila a romanitzar l'església hispànica, sobretot en qüestions disciplinàries.⁵

Algun altre indicatiu donaria el suport de fet que hi havia una clara confrontació entre l'Església franca i la hispànica. Algunes expressions en les cartes d'Alcuí són d'un cert caràcter despectiu respecte de la tradició de l'Església hispànica. Per exemple, quan, criticant els arguments dels adopcionistas, diu que prefereix recolzar-se en l'autoritat romana abans que en la hispànica, i fa una clara separació entre els pares d'aquesta darrera i

els de l'Església romana dient el "vostre" Ildefons i el "nostre" Gregori.⁶ Aquests matisos en el llenguatge demostren que hi ha qüestions de fons a part de les cristològiques.

Finalment, vull fer esment d'una qüestió que em sembla prou important. Es tracta de la incidència social de l'heretgia, és a dir, de fins a quin punt s'havia difós per la Península i fins a quin punt aquestes discrepàncies en el si del poder van tenir algun ressó en la col·lectivitat. Cal veure com afectà aquest problema politicoreligiós la societat que el va viure. Cal veure fins a quin punt fou un tema que influí directament la vida social del país. Aquesta és la vessant més desconeguda del problema. L'única referència que fan alguns autors és el nombre de 20.000 heretges que cita Alcuí en una carta, però no crec que això tingui suficient base com per a ser considerada una dada fiable.

Tan sols Abadal fa una reflexió sobre la qüestió que, malgrat que interessant, no passa de ser una hipòtesi. Segons aquest, l'adopcionisme s'estengué per la Septimània i es convertí allí en una mena de moviment social contra el poder establert, en aquest cas Benet d'Anià i Nebridi, bisbe de Narbona, en el sentit que Fèlix era vist com el perseguit que s'oposava a l'Església, diguem-ne, oficial. Aquesta és tan sols una hipòtesi, però l'única fins ara que intenta donar llum a la qüestió de la incidència social de l'adopcionisme, si és que en tingué.

En definitiva, doncs, el que s'ha volgut remarcar és que el conflicte adopcionista, que a primera vista és només una controvèrsia religiosa, en realitat amaga causes més profundes que surten de l'àmbit espiritual per penetrar en l'esfera política, cosa que no ha d'estranyar en un moment, l'edat mitjana, en què els dos camps sovint es confonen.

NÚRIA GRAU QUIROGA

Notes

- ¹ La vessant política del conflicte ja fou assenyalada per Abadal en la seva obra cabdal sobre l'adopcionisme. Vegeu ABADAL, Ramon d'. *La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda*, Barcelona, 1949.
- ² JEDIN, Hubert. *Manual de Historia de la Iglesia*, vol. III, Barcelona, Herder, 1970, p. 165.
- ³ Seguim aquí la idea d'Abadal i d'altres que opinen que l'iniciador de l'heretgia fou Elipand. Però cal fer notar que d'altres autors, com Riu, opinen que va ser Fèlix l'originador d'aquesta. Vegeu ABADAL, Ramon d', *op. cit.*, i RIU, Manel. "Revisión del problema adopcionista en la diócesis de Urgel", a: *Anuario de Estudios Medievales*, 1, 1964, pp. 77-96.
- ⁴ Per als matisos teològics de la disputa vegeu BARBERO DE AGUILERA, Abilio. "Los 'síntomas españoles' y la política religiosa de Carlomagno", a: *La sociedad visigoda y su entorno histórico*. Madrid, Siglo XXI, 1992, pp. 78-135.
- ⁵ MCWILLIAM, J. "The context of Spanish Adoptionism. A Review", a: *Conversion and Continuity*, Toronto, Pontifical Institute of Medieval Studies, 1990, pp. 75-88, concretament la p. 82.
- ⁶ Text citat per ABADAL, Ramon d'*op. cit.*, pp. 59 i 107, respectivament.